

Nema veće ljubavi nego položiti život za prijatelja, primiti njegov metak, umrijeti za njega da bi on živio.

METAK U SRCU SVETOG AUGUSTINA

BORIS BECK

Nije mi smjela dozvoliti da je dodirujem te noći: moji su se prsti škakljivo kretali po njezinoj koži, ali ona ih nije osjećala, kao što ni kuća ne osjeća mačje šuljanje po krovu. I ona je znala da je sve uzalud, ali nisam mogao prestati; pokušavao sam doseći užitak, ali pješčani se sat preokrenuo; sa zrcima se umjesto blaženstava sipalo prokletstvo, znoj mi se cijedio niz čelo i kapao na njezine sklopljene oči; zarivala je nokte u moja leđa, ali dosezao sam samo mrak umjesto svjetla i užas umjesto opuštanja; još prije nego je navrlo moje sjeme, ledeno i crno poput katrana, znao sam da je samo jedno gore od rata i da upravo prolazimo kroz to, zajedno, dva sleđena srca u jednom tijelu.

Prvi je put nisam uopće primijetio. Da sam je potom sreo negdje drugdje, ne bih je prepoznao. Ušao sam u žurbi u kancelariju, usput joj spustio papire s imenima i, već okrenut leđima, nehajno zapovijedio da ih prepíše, da za svako ime sastavi karticu i da ih preda kuririma. S takvom sam lakoćom zapovijedao tada; oni s popisa dobit će poziv u rat, ali neće svi otići. Od dvoje u polju, jedan će se uzeti, a drugi ostaviti; od dvije u kući, jedna će se uzeti, a druga ostaviti. U rat će otići oni koje kuriri zateknu, koji se odazovu, koji prvi dođu. Za ostale nema oružja. Glasnici sjedaju na motore i već odlaze, sudbina je u zapečaćenim kovertama.

Nije mi smjela dozvoliti: kako je licemjerno optužujem! Ja sam taj koji je nije smio dodirnuti.

Da nam je tada palo na pamet pozirati za obiteljsku fotografiju, ovako bi to izgledalo: Gordan Krešić parkirao je kamion i psovao zbog retrovizora koji je zapeo za neku granu i razbio se; pod ceradom su sjedili Damir Gracin, Krešo Radiljević i Zdenko Šprajher; Osman Jacić je pljunuo i pitao: “Gdje je turistički ured, stigli su seoski turisti”; Biserko Zaringer nekamo se zavukao i na slici bi se vjerojatno vidjela samo njegova leđa u sjeni; Miloš Hitri pišao je iza drveta mršteći se zbog bubrežnog kamenca; Božo Splivalo izvadio je pljosku s rakijom i odvrtao čep; Krešo Vegar došao mi je za vozača tek kasnije, nije ga još moglo biti na fotografiji; fotografija ne bi mogla zabilježiti ni putanju metka koji je pogodio malog Dragana Bo-roša i prošao mu kroz obraz. *Say chees! Cheees...*

Sjedio je ondje naslonjen na kamionsku gumu, razjapljenih usta iz kojih se lijevala krv. Osman je iskopao kutiju za prvu pomoć iz kamiona, ali bila je prazna; Krešo i Zdenko rovali su po rancima, parali košulje, gurali maramice, majice i ručnike na obješenu čeljust, ali sve bi samo postajalo krvavo, pa još krvavije. Tek smo bili stigli, nismo znali ni gdje su liječnici ni kako da im javimo. Nazivali smo dva sata uokolo dok netko nije konačno poslao hitnu pomoć. Nakon što je hitna pomoć mrtvoga Dragana odvezla, šutjeli smo. Gracin, div visok dva metra, plakao je.

288

U kancelariji su već znali što se dogodilo. Trebalo je otići do Draganovih roditelja, svi su znali da moram ja, ali nitko se nije ponudio da ide sa mnom, nitko osim Tatjane.

Čim su nas ugledali blijede, čim su otvorili hrastova vrata pitajući se tko je, čim smo pozvonili, oklijevajući, kao da ne želimo da nam otvore, sve im je bilo jasno. Ali to je trebalo još izreći, van s time, oni su to trebali čuti da povjeruju. Samo, ja takvu užasnu besmislicu nisam imao snage izgovoriti. Sjedio sam među njima razjapljenih usta, kao Dragan, a iz njih nije izlazio nikakav glas. A onda je počela Tatjana: “Možete biti ponosni na sina”, započela je i pogledi su odmah oživjeli. “Draganova jedinica ostala je bez telefonske veze i on se prijavio dobrovoljno da ispita gdje je prekinuta. Otišao je po strašnoj kiši, nije želio čekati da prestane. I dobro je da je požurio: žica je bila prerezana, i to ne slučajno. Upravo kad ju je popravio, započeo je srpski napad. Draganova je jedinica, međutim, mogla zatražiti minobacačku podršku i napad je glatko odbijen. Dok su se Srbi povlačili, nažalost, naišli su na vašeg Dragana i tako je stradao... Ali mnogo bi ih više stradalo da se nije žrtvovao.”

Ponosni... vaš Dragan... žrtvovao... da, to je bilo to, to je bila istina, ali ono između... Uostalom, Dragan je bio mrtav, a njegovi su roditelji visjeli o svakoj njezinoj riječi. Nije to bio govor u vjetar, bilo je to klesanje u kamen. Nadgrobni kamen, nažalost, ali vrstu kamena nismo mogli birati.

Još uvijek zaprepašten, otpratio sam Tatjanu doma. Stanovala je izvan centra, na raskršću na kojem je bilo raspelo i natpis *Ja sam put, istina i život*. Kuća je bila katnica, zelene fasade, jedva se vidjela od borova.

– Hoćeš li ući? – pitala je.

– Treba mi hitno nešto žestoko – rekao sam ja.

Dok sam ispijao rakiju, gledala je u pod, kao da se srami.

– Ne znam što mi je došlo... Kad sam ih vidjela tako...

– Dobro si govorila. Ne znam... Možda je tako...

Uto su se vrata otvorila, a Tatjana je rekla: “Moj muž, Romano, gotova je škola.” Bio je visok barem metar devedeset, kožna je jakna visjela s njega, duga kosa i brada nalik Marxovoj, kukasti nos.

– Žukina – rekao je. Što vam se dogodilo, zašto ste tako pokisli?

Ispričao sam mu o događajima u selu, one u Draganovoj kući sam prešutio. Ni Tatjana ih nije spomenula. Bila je to naša prva tajna.

289 – Smrt mora biti apsurdna – rekao je Romano i navalio na rakiju. Nije smrt *Večernji list* da se pročita za pet minuta. Smrt je tajna, ona nam postavlja pitanje na koje svatko mora odgovoriti. Kad nam se smrt čini smislenom, kad je možemo lako objasniti, onda joj pridajemo određenu uporabnu vrijednost, postaje korisnom. Kad dođe na kraju dugog života ispunjenog zadovoljstvom, čini nam se prirodnom. Ali to je sve zabluda. Pravi problem smrt postavlja kad je besmislena, prerana, “nekorisna”, “neprirodna”. Rakiju?

Popili smo tu i još jednu. Romano je bio profesor filozofije na srednjoj školi, prije je predavao marksizam, a otkad su ga ukinuli – etiku. Interesiralo ga je sve o mojem pištolju.

– M 70, 7,65 mm – rekao sam i pokazao mu kako se vadi iz futrole, kako se otkaci i kako se puca. Zadivilo ga je kako se sve lako obavlja jednom rukom i par puta je pokušao dok nije uspio. Iznenadio se i na to da mu je domet kilometar i pol, a još više na to da nije baš koristan na više od trideset metara.

– Nije kao u filmu – rekao je.

U kriznim okolnostima čovjek vrlo često reagira iracionalnim mehanizmima, a emocije, koje se javljaju, postaju vodilja ponašanja. Tako u strahu teško racionalno razmišljamo, u tuži i bolu lako mijenjamo stavove. Žnajući to neprijatelj će pokušati još više pojačati naš strah, tjeskobu, brigu, tugu i bol. Nastojat će

nas maksimalno zaplašiti, psihički raniti, kako bi srozao naš moral na onu razinu koja mu je potrebna da nas osvoji svojim idejama.

Uskoro se pokazalo da je Miloš Hitri nikakav vojnik – zbog ravnih se stopala brzo umarao, zbog velike dioptrije na jednom oku nije mogao držati stražu, zbog čira nije mogao jesti, zbog bubrega nije mogao spavati. Otišao sam u stožer izvidjeti može li ga se demobilizirati pa da mi daju nekog u zamjenu. Kada sam izlazio, Tattjana se također počela spremati pa sam je odvezao doma. Hrana koju nam dovoze na teren dolazi uvijek uparena i ništa ne valja, pa sam rado prihvatio poziv na ručak. Muž joj je imao golem apetit.

– Kakvu etiku možete prodavati klincima danas? Mislim, rat, i to... Vide što se sve događa... – pitao sam ga za stolom.

– Klinci su strašni – rekao je Žukina. Baš u toj dobi, oko šesnaest godina, sve ih zanima, nevjerojatno su otvoreni svemu. Tu ih treba zgrabiti, zainteresirati za prave probleme. A oni uvijek postavljaju prava pitanja. Ja na početku godine uvijek napravim anketu, da mi napišu o čemu bi voljeli da im govorim, a uvijek su tu tri stvari: ljubav, Bog i smrt. A ja onda pokupim cedulje i kažem im: *Pa to vam je isto*. Znaite, poručniče, mi se želimo vratiti u stanje potpunog mirovanja, mrtve stvari, neživoga. Naša je najveća žudnja smrt. Kako bi rekao sveti Augustin: *Naš život nije ništa drugo nego put u smrt*. U smrti vas čeka Bog, a što je Bog?

290

Nisam očekivao takvo teško pitanje, pogotovo ne za ručkom. Smeo sam se kao da sam stvarno u školi.

– Bog je ljubav – nasmijao se Žukina i natrpao još krumpira na tanjur. Zato je smrt neodvojiva od ljubavi. Jednostavno.

Uto je u kuću ušao baš jedan od šesnaestogodišnjaka o kojima je pričao. Nije mi izgledao da puno misli na Boga ili na smrt. Ako je bio poput mene, mislio je eventualno na ljubav. Bio je to njihov sin, mahnuo je i izašao iz kuhinje.

– A vi ste studirali... – upitno me pogledao Žukina.

– Brodogradnju, ali samo dvije godine... Dosta prije rata.

Pozvao me u sobu, ja sam mislio na kavu, ali popeo se na prste i skinuo s ormara zamotanu pušku.

– Nabavio sam je nakon vaše posjete. M76! – rekao je ponosno i pokazao mi snajpersku pušku. Dok je o njoj pričao, izvadio je i kutijicu metaka. Otvorio ih je: na vrhu su bili zarezani u obliku križa.

– 7,9 mm, pogledajte, dum-dum – sjao je od zadovoljstva.

– Da, to je posebno ružno, rasprsnu se.

Urotnički se nasmijao.

– Zabranjeno je, znam. Haška deklaracija od 29. srpnja 1899.

U suvremenim uvjetima ratovanja, osim konvencionalnih vrsta oružja, namijenjenih prvenstveno ugrožavanju fizičkog integriteta i materijalnih dobara, neprijatelj će koristiti i sredstva za ugrožavanje psihičke strane ličnosti. Za zaštitu stabilnosti našeg mišljenja bitno je da ne počnemo misliti kako je istina negdje između. Ne dajmo da moćno oružje televizije, radija ili flma pokoleba naš moral, razmišljanja i stav.

Tri dana i noći pucanja. Dok smo bili doma, druga je smjena izgubila selo. Kuću po kuću, tri dana, tri noći, a onda su živci Srbima popustili, dosadilo im je gledati otkuda će metak, povukli su se, skoro smo sve uspjeli vratiti. Od njih devet koje smo zatekli, trojica su bila već mrtva. Ostale smo ubili: glupo, bez razloga, na mjestu. Ništa herojsko: možda će netko ondje prijeko od toga napraviti junaštvo. Krešo i Biserko ostali su stražariti. Damir je otišao pecati i stao na minu koja ga je čitavog izrešetala gelerima. Sada smo bili brži i spremniji, Osman i ja odmah smo ga odvezli u bolnicu i čekali ispred operacijske dvorane. Kad su nam rekli da su mu amputirali obje noge, slomio sam se.

291

– Što bi ti, doma? – pitao me Osman.

– Nego što – rekao sam.

– Što ti pada na pamet, nikad ti bolje nije bilo. Ovdje si maneken, država ti je dala odijelo.

A onda je pogledao moju razderanu uniformu i rekao: “Stvarno, s kojeg si mrtvacu to skinuo?”

Damir je umro za deset dana, nije ni izašao iz kome. Preživjeti rat, a poginuti zbog pecanja, to mi se činilo izvan pameti. Bio sam kao dječji zmaj na strašnom, vrućem vjetru smrti, i nisam znao nijednu ruku koja bi me čvrsto držala osim Tatjanine.

Zato sam bez razmišljanja otišao po nju. Damirova je žena bila mlada poput njega, dvadesetak godina. “Gospođo, bilo vam je to strašno...” počela je Tatjana dok sam ja potvđivao kimanjem. “Damir se vraćao s pecanja kad je naišao na srpsku prethodnicu koja je opkoljavala selo. Svi su se drugi naši odmarali i Srbi bi ih zatekli potpuno nespremne. I Damir ih je napao, on sam napao je njih desetak, bio je neustrašiv. Naši su mu iz sela onda pritekli u pomoć, kasnije su zarobili cijelu srpsku prethodnicu, ali vaš je Damir, nažalost, pri tom stradao. Ali, da se nije žrtvovao, tko zna što bi bilo...”

Sve panične reakcije koje će neprijatelj uspjeti stvoriti, defetizam i sumnja u povoljan ishod rata koji se vodi te konačni slom našeg morala stvaraju preduvjete da neprijatelj stvarno osvoji naš duh te kroz to manipulira i promijeni naše ponašanje. NARAVNO, MI MU TO NEĆEMO DOZVOLITI!

Budući da je svaka jedinica imala ime, zamolio sam Tatjanu da mi naruči znakove s brojem brigade, hrvatskim grbom i natpisom *Manekeni vojnog otpada*. Pogladila me je po ruci.

– Bože, kako se usudiš odlaziti tamo?

Ponovno sam je odvezao doma. Njezin je muž bio baš na izlasku.

– Opet je netko poginuo?

– Da – rekla je.

Okrenuo se prema meni: “Što me briga za smrt? Dok živim, nema smrti; kad dođe smrt, nema mene.” I otišao.

Sina su poslali Tatjaninoj sestri u Rijeku dok se situacija ne smiri. A Romano, nije rekla *maj Romano*, stalno nekamo odlazi. Sjedili smo u kuhinji i razgovarali, iza zamračenih prozora u zamračenom gradu, sami. Već smo živjeli s jednom tajnom, a danas smo podijelili i drugu. Potom je došla i treća: zagrljaj i poljubac. Ja sam se iz svojega svijeta počeo seliti u njezin. Nije imala ništa protiv.

292

Tatjana je brzo riješila Miloša Hitrog: taj nije niti trebao biti u vojsci. Tih je dana vladalo neko zatišje i znam da su ljude i za manje oslobađali od vojske. No u stožer je došla njegova majka i bacila rješenje o demobilizaciji Tatjani na stol. Bila je užasno uzbuđena, ali svi smo shvatili: otac mu je bio pravoslavac, izgleda da je čak i pobjegao iz Hrvatske, a majka katolkinja, Hrvatica. Mama mu nije dala da se skine iz vojske da ne bi bilo govorkanja.

Nakon tjedan dana Miloš je imao novi bubrežni napad pa smo pozvali doktora. Doktor ga je odvezao u grad, ali su ga putem pozvali motorolom da dođe na položaj jer je netko ranjen. Popušio je: Srbi su ih navukli na jedno raskršće koje su i inače držali pod paljbom, a to je lako jer ionako svi koriste istu frekvenciju. Doktor se izvukao, ali ubili su Miloša.

Činilo mi se da se otvorio izvor tamne vode. Miloševa majka već je nekako saznala novost i dočekala nas u crnini, zamotane glave crnim rupcem, uplakana, odsutna. Tatjana je dala sve od sebe, priča je bila dvostruko herojska: Miloš je pratio liječnika na brisanom prostoru i pomagao mu izvlačiti ranjenike, sve pod neprijateljskom paljbom. I Tatjanin je napor bio herojski, ali, sve mi se čini, uzaludan.

Ponovno u Tatjaninoj kuhinji, ponovno rakija, samo je Romano bio šutljiv. On i žena izbjegavali su poglede. Zazvonio je telefon, on se javio i srdačno razgovarao. Obukao se i izašao pozdravivši samo mene.

– Stalno se nalazi s nekim ženama. Pričaju, navodno, o filozofiji. Doći će u četiri ujutro, totalno pijan.

Ja sam ostao do tri. Tatjana je, čak i dok vodi ljubav, izgledala kao djevojčica koja spava u prevelikom krevetu.

Smrt je rasla svake sekunde, svake minute, svakog dana. Još više osvojenih kuća, još više obranjenih napada. A onda čišćenje terena: znao je Osman Jacić da se ne stupa izvan staze, da se ne hvata za kvaku, da se ne dira vrata ni prozore, to se zna tako dobro da ni na dopustu ne hodamo po travi i s nelagodnom otvaramo prozore. Zašto je onda udario ta vrata nogom i viknuo “Kuc-kuc!”, zašto je mislio da je to duhovito, zašto je ostao mrtav na mjestu, zašto su Gordan i Krešo bili ranjeni? Potpuno neobjašnjivo.

293 Opet uplakana žena, razlika je bila samo u tri plave glavice koje su ne-tremice zurile u Tatjanu i slušale je: “Vaš je tata bio s jedinicom u blizini tog sela koje je izgubila jedna druga jedinica, to nije objavljeno, razumijete. Bilo je to hrvatsko selo i Srbi su natjerali seljake prema njima, kroz minsko polje. Bilo je barem dvadesetak ljudi, uglavnom starih, ali bilo je i žena i djece. Nitko mu to nije zapovijedio, dapače, zapovjednik ga je zvao nazad. Ali Osman im je krenuo u susret, proveo ih polako kroz mine i tako spasio – sve, do jednoga, svi su prošli živi i neozlijeđeni zahvaljujući njemu. I kad je zadnju osobu vodio, zadnju, stao je na minu i stradao.” A ja sam gledao dječje oči i pitao se činimo li pravu stvar. Oca im ne možemo vratiti, možemo li im barem ostaviti njegovu sliku kako traži i nalazi pravi put, za sebe i druge? Očevi koji daju život, koji izvode na put – zar to nije bila istina?

Sa svakim životom manje bilo je manje i puta i istine. Po čemu se te priče razlikuju od onih partizanskih koje sam kao dijete čitao umetnute između dviju epizoda pustolovina Toma i Jerryja? O pioniru Borisu koji je 1944. kod Ajdovščine čuvao krave uz njemačku kasarnu pa iz nje ukrao puškomitraljez i više od sto šinjela i dao ih partizanima; o hrabrom Janku koji je maznuo vojnu kartu sa stola dok su oficiri drijemali u hladu; o djeci iz skopskog sirotišta koja su ukrala Nijemcima, smještenima u njihovu dvorištu, nekoliko sanduka municije; o trinaestogodišnjem Stjepanu Cvilinderu iz Klokovca kraj Pregrade koji je zatekao petoricu ustaša kako se odmaraju odloživši oružje te im je pokupio puške, zarobio ih i odveo u partizanski štab; o trideset pet ličkih pionira koji su čitav dan ležali u zaklonu i držali li-

niju fronta, i tu i tamo zapucali, da bi partizani mogli požnjati žito i spasiti žetvu; o dječaku Slobodanu sa Žumberka kojemu su ustaše odveli oca i pritom izgubili sedam metaka – dječak ih je pokupio i kasnije dao partizanima uz riječi: *Družo, osvetite moga oca!*

Našao sam stare stripove u jednoj kući i čitao ih. Jednog sam se i sjećao, o klincima koji su po Trešnjevci noću pisali komunističke parole. “Na praznom gradilištu u Ozaljskoj ulici (danas Ulica Rade Končara), iskrsnulo je iz mraka nekoliko dječjih glava.” E, pa, opet je Ozaljska.

Na jednom je popisu bilo ime Romano Žukina. Potražio sam Tatjanu, ali nije je bilo. Opet čitav tjedan pucnjave, nespavanja i napetosti. Pred zoru sam se odvezao do Tatjane. Čim mi je otvorila vrata, počela me grliti. Uvukla me je u hodnik i počela svlačiti.

– Prljav sam, trebam se oprati.

– Oprat ćeš se kasnije.

I doista, oprao sam se kasnije, pa još jednom, i još jednom.

– Tvoj je muž u mojoj četi – rekao sam Tatjani, a ona je pidžamom prekrila grudi.

– Moj je muž budala – rekla je i zapalila cigaretu. Priča protiv Boga, a možeš misliti kako ga vole kad je predavao marksizam. Zbog svoje je gluposti i morao u vojsku. A ja sam dobila nogu.

294

ODUPIJET ĆEMO SE

Ne vjerovanjem u ono što neprijatelj govori ili piše

Ne prihvaćanjem njegovih diktata i uputa za ponašanje

Sprečavanjem panike i malodušnosti kod sebe i drugih

Vjerovanjem u konačnu pobjedu, ma kako nam bilo teško

Naš je kamion već dugo bio u kvaru pa Gordan nije imao što voziti. Zato je Gordan prekomandiran za šofera u neki raketni divizion. Vozio je dva tjedna njihov Orkan sve dok im, izgleda njihovom greškom, nije eksplodirala vlastita raketa. Ali nije to bila naša smrt, nego onih iz diviziona. Srećom, jer Tatjane nije bilo u stozeru, a meni je nedostajalo njezine mašte. Ne bih mogao sam Gordanovima: iz mojih bi usta izlazile samo obične laži. Nisam imao njezinu sposobnost izmišljanja istine.

– Gdje je Žukina? – pitao sam Zaringera kad sam stigao.

– Misliš, Filozof? U birtiji sa Splivalom.

– Što si to pričao djeci? – zanimalo me. Žukina je izgledao kao da je proveo čitav život u vojsci: izlizana uniforma, sunčane naočale, znak *Manekena* na rukavu, marama oko čela, rezervni okviri s mecima slijepljeni crnom izolirtrakom.

– Ma, daj. Citirao sam im Borgesa. On kaže da smo dijelovi Boga koji je sebe uništio na početku vremena jer nije želio postojati i da je sva povijest mračna agonija tih dijelova. To znači da je sve što vidiš oko nas proisteklo iz smrti, iz umiranja, a ne iz rađanja. I u smrt se vraća. To znači da je život nadomjestak za smrt.

– I zbog toga si izletio iz škole?

– Ne. Rekao sam im da je Krist sve činio namjerno tako da umre. On je zapravo počinio samoubojstvo. Samoubojstvo je u srcu kršćanstva i Zapadne kulture – odatle naša silna želja za samouništenjem.

– Ozbiljno to misliš?

– Ne, naravno. To je samo teorija. Ali ravnatelj je kreten i ništa ne razumije. Slušaj, bi li mogao ja zadužiti puškomitraljez?

295 *Ako i unatoč odupiranju neprijateljskom djelovanju i dalje osjećate strah, neizvjesnost, tjeskobu, brigu, ako su poljuljani vaša razmišljanja i stavovi, ako vam je oslabljen moral, a skloni ste paničnom reagiranju, još uvijek niste izgubljeni. Tek tada psihička strana vaše ličnosti oslobađa unutrašnje mehanizme svoje samoobrane. UPOZNAJTE IH I PRIMIJENITE.*

Tatjana više nije imala pristup dokumentima, ali nisu je ni otpustili. Ipak joj je muž bio gardist. Zato su joj davali manje povjerljiva zaduženja. Otkad je Lipik po haran, nije se imalo otkud naručiti prozorska stakla pa je morala naći dobavljače. Onda je zbog borbi u Jamnici nestalo i vode u bocama pa je tražila uvoznike. Na kraju je došlo i do nestašice crnine u gradu, pa je i to morala rješavati.

Nekoliko sam puta nakon vođenja ljubavi pokušao navesti razgovor na Romana i njegovu opsjednutost smrću, ali nije željela o tome.

– Ja mislim da je on potpuno poludio – rekla je. Je li i tebi pričao da je Bog počinio samoubojstvo?

– Da.

– E, pa, nije. Romano je cinik. Vidio si natpis na raskršću: ja u to vjerujem, Bog je umro za nas da bismo imali život. U tome je kvaka: Romano sve gleda samo crno.

Što se mene tiče, Filozof ima pravo. Sve se krunilo i raspadalo. Biserko mu je pokazivao zolju.

– Pogledaj, prije ispaljivanja treba podignuti nišane, zatim otvoriti prednji i zadnji poklopac, desnom rukom se primi za rukohvat, trzajem se izvuče unutrašnja cijev. Time se vrši zapinjanje i sve je spremno. Ciljeve uništava do četristo metara ako su nepokretni, a pokretne do tristo. Probija čelični oklop do tristo milimetara, čuj, to je kumulativno punjenje i temperatura je dvadeset ili trideset hiljada stupnjeva. Djeluje tek nakon što odleti dvadesetmetara. I, pazi, ne smije nitko biti iza nje bar trideset metara.

Filozof me tek tada primijetio.

– Gotova je smjena. Ideš sa mnom?

– Ne. Još ću ostati. Ovo mi je strašno zanimljivo. Baš bi volio nekog roknuti.

Tatjana i ja nismo se razdvajali ta tri dana koliko mi je trajao odmor. I kod nas je temperatura iznosila trideset tisuća stupnjeva.

Filozof još nije dobio puškomitraljez, ali nabavio je škorpion i sav je bio važan. Držao sam ga na ruci, stvarno je bio lagan. Dok sam razgovarao s Filozofom, stalno sam osluškivao krckanje leda po kojem sam hodao. Zna li? Naslućuje li? Što će biti ako sazna? Umjesto toga, nastavio sam razgovor o smrti.

– Gordan je bio tako mlad.

– Čim se čovjek rodi, dovoljno je star da umre.

– Odakle takva ravnodušnost prema smrti?

– Smrt je profesija filozofa, još od Sokrata. I Sokrat je želio umrijeti.

Smatrao je da nas smućuju osjeti i žudnje tijela, da se duša treba osloboditi od tijela da vidi istinu. Ili, kako bi rekao Schopenhauer, svi su nesvjesni, a kada se probude, nađu se ured krikova i patnji i žele nazad. Smrt oslobađa.

– Smrt je i profesija vojnika – pomislio sam. Ali nisam želio smrt, želio sam samo Tatjanu. I ona mene: slijedila me i na zahod. Nuždu sam pred njom obavljao bez stida.

Biserko Zaringer stradao je u zadnjem napadu, desetak dana prije zadnjeg primirja. Pukao mu je remen na kacigi i dok ju je onako smotan tražio, pala je minobacačka granata i geler ga je pogodio u glavu. Filozofa sam zatekao kako zidove zapovjedništva na terenu prekriva natpisima o specijalnom ratu, prepisanima iz vojnih priručnika kojih je imao čitavu gomilu. Čitao sam ih dok ih je Filozof lijepio: strah, tjeskoba, briga, tuga i bol... emocije postaju vodilja ponašanja... bitno je da ne počnemo misliti kako je istina negdje između... sumnja u povoljan ishod ra-

ta... konačni slom našeg morala... sprečavanje malodušnosti kod sebe i drugih... vjerovanje u konačnu pobjedu... još uvijek niste izgubljeni...

Filozof nije gubio prisebnost.

– Riječ je ipak najubojitije oružje – rekao je zubima otkidajući selotejp. A što se tiče onog smotanog... Biserka... greške, ništa drugo. Mi smo greške u osnovi. Zamisli da živimo vječno: stalno bi ponavljali iste greške. Svaki je od nas samo druga vrsta greške, nešto za što bi bilo bolje i da ne postoji.

– Zvuči grozno.

– To ti je Freud, mali moj. I ima pravo: mi smo nešto što ne bi smjelo postojati – zato nam je najveća želja ispraviti tu grešku i prestati postojati.

Zanimalo me zašto Filozof uopće ne odlazi doma, čak ni kada bi morao. Nisam se usudio upitati njega, pa sam pitao Šprajhera

– Što misliš, zašto ne ide doma jebati?

– S čim – odgovorio mi je on. S prstom?

– Što, ne može?

– Ni Splivalo ne može, a ne znam koji od njih pije više. Cuga je učinila svoje.

297

Konačno sam Filozofu nabavio toliko žuđeni puškomitraljez. Dok ga je razgledavao, veseo kao malo dijete, povjerio sam mu da ljudima izmišljam načine pogibije (Tatjaninu ulogu u svemu tome sam preskočio).

– Što misliš o mojim službenim verzijama? – pitao sam ga.

– Imaju i dobrih i loših strana – rekao mi je rastavljujući puškomitraljez.

Dobre su za moral. Koliko god svi mi znali da je cilj svega živoga smrt, još je uvijek isključujemo. Mi sve isključujemo: luđake u ludnice, vojnike na front, zatvorenike u zatvor, djecu u vrtić, crnce u Afriku, Srbe u Srbiju, starce u dom, a mrtve na groblje. Zato tvoje pričice odgovaraju ljudima. Ali ništa njima ne mijenjaš: samo putuješ obilaznim putem. Ne možeš izbjeći istinu: život je nadomjestak za smrt.

Dotle je već rastavio sve što se moglo rastaviti i proučavao je koliko je rđa nagrizzla cijev.

– Pametan si ti, Filozof.

– Nisam ja nikakav filozof. Filozofi bi trebali postavljati pitanja, a ja samo citiram druge. Imamo li negdje još ulja? Ovo treba temeljito očistiti.

Filozof, Splivalo, Šprajher i Radiljević sprijateljili su se i s jednim seljakom, često su mu odlazili pomagati, sazidali su mu i garažu, a kad ne bi imali posla onda bi se

svi zajedno napili. Krešo je s njim jednoga jutra dimio voćke protiv mraza kada su ih Srbi obojicu ubili protuavionskim mitraljezom.

Znam da zvuči glupo, ali uživao sam i noću s Tatjanom i danju s Filozofom.

– Živio – rekao je Filozof. Kad bi se bar svi katolici u ovoj čaši podavili.

– Zašto ne voliš katolike?

– Meni su katolici dali otkaz i uveli vjeronauk umjesto moje etike. I još su me poslali ovamo da poginem.

– Nisu ti dali otkaz.

– Da, još će me zvati na kraj godine da zaključujem ocjene i držim produžnu. Oću kurac. Neka časna sestra zaokružuje ocjene. Ima Boga, neka se muči.

– Zar nije Bog ljubav?

– Što je život prazniji, to je Bog puniji. Što se stvarni svijet više osiromašuje, to se Bog više obogaćuje. Samo siromah ima bogatog Boga. Učio si to u školi?

– Da, da čovjek stvara Boga na svoju priliku. To je Marx?

– Ne, Feuerbach. Umireš zato što si slobodno, misleće, svjesno biće.

Smrt proizlazi iz Duha, iz slobode. Smrt nije izvan mene, ona je u meni od najprvog početka. Ja zastanem, a ona raste dalje, dok me cijelog ne preraste i ne stigne na rub mene. Moj svršetak njen pravi je početak, kad kraljuje dalje sama.

Na *Priručniku za oficire JNA* Filozof je držao svetog Augustina.

– Ti su lud. Govoriš protiv Boga, a čitaš svetog Augustina.

– *Nemirno je srce moje dok se ne umiri u tebi, Bože.* O, čitam ja sve. Ovo ionako nije rat katolika protiv filozofa. Ovo je rat glupih i ružnih protiv pametnih i lijepih. Glupi i ružni poslali su nas pametne i lijepe da tu poginemo. I to ti je sve.

Filozof je točno pogodio: u svibnju je dobio rješenje o demobilizaciji, ali nije htio zaokruživati ocjene.

– Radije ću tu kartati belu. Nek se jebu svi, ja ostajem.

Dva dana prije kraja školske godine na položaju je u hladu listao svoj *Priručnik* i studirao skice o tome kako se organizira pješački napad. Ustao je da se protegne i pogodio ga je snajper. Ali, kakav je to neobičan metak bio! Takva svijet nije vidio još od atentata na Kennedyja u Dallasu. Freudu je uletio s leđa i prošao kroz njega ne pogodivši nijedan vitalni organ; potom je okrznuo Marxu lijevo rame i promijenio smijer, obrušivši se na Feuerbachovu potkoljenicu. U tom je trenutku sve još izgledalo relativno dobro, rane nisu bile smrtonosne i Filozof je imao relativno dobre iz-

gleda. Ali onda je metak probio Borgesovu gušteraču, a to je bio vrlo loš znak jer se gušterača ne da presađivati; nove je bodove metak ubilježio obletivši oko Schopenhauerove glave, sasvim polako, da u miru nacilja uho kroz koje će ući – ušao je na jedno, a izašao na drugo; a kada se taj čudnovati metak, sa znakom križa na sebi, zaustavio u Augustinovu srcu, srcu koje je bilo nemirno sve dok se nije umirilo u Bogu, Filozof je bio mrtav da mrtviji ne može biti. Jedini dio tijela koji mu je ostao živ bio je onaj koji je bio mrtav za njegova života: njegovo se uzbuđenje nije dalo prikriti.

Kao klinac slušao sam da se kita digne mrtvacu ako je umro nevin. Filozof je imao sina, kukasti nos isključivao je sumnju u očinstvo. Vrijedi li to i za impotentne? Nisam, međutim, mogao mozgati o nadzemaljskim užicima koje je iskusio Filozof koga sada Božo i Zdenko nose u selo. Trebao sam prvi put priopćiti smrt nekome sam samcat, a ja ću reći istinu: poginuo je glupo, nepotrebno, na mjestu.

Tako sam i rekao Tatjani, ali nisam mogao ostati, ostavio sam je samu, s obećanjem da ću se vratiti.

Kao da sam znao, čekalo me je sranje. Božo i Zdenko su se taman vratili na položaj, kad su čuli eksploziju. Nadali su se da je kakva srna stala na minu, ili barem zec. S naše strane linije razgraničenja našli su mrtvaca, a po dokumentima bio je to srpski pukovnik.

299

– Majku mu jebem špijunsku i diverzantsku, još smo ga morali tegliti – psovao je Šprajher, a Splivalo je otvorio drugu pivu.

Pozvali smo liječnika koji je slegnuo ramenima, potpisao smrtnice obojici i otišao dalje. Zapovjednik me zadužio da ih čuvam i otišao u stožer. Šprajher i Splivalo otišli su odspavati na front.

Mrtvaci su ležali na stolovima za ping-pong, uredno zapakirani u crne vreće, a onda su se počeli meškoljiti, vreće su počele šušcati. Ja se ne bojim ni napada ni obrane, ni metka ni mine, ali sad sam pogledao preko njih, na onu čiji su oni glasnici, a to je bila sama smrt i pogled nije bio nimalo ugodan. U tim vrećama nije mačak, nije mačak pod šljemom, nije mačak na vrućem limenom krovu, nije mačak u čizmama, lukavac koji je više vrijedio od mlina i magarca, mačak koji je budali poput mene donio u miraz kraljevstvo i zgodnu curu, u tim je vrećama bila smrt osobno, a ona se nadimala i rasla, već je pola dvorane bilo zauzeto. Vreće su se nupuhavale poput divovskih crnih balona i ljuljale, nadimajući se od vrućeg zadaha smrti. Smrti koja se ne najavljuje, koja ne zavodi, koja bane uvijek u iznenadan i nezgodan čas, koja je gola i surova poput istine, o kojoj ja ne mogu ništa reći, a da nije već unaprijed ispunjeno šutnjom.

Bio sam sam s njima i nisam se mogao skloniti ni u Filozofove riječi, ni u Tatjanine priče: našao sam se sam na brisanom prostoru, nisam suočen s vojnicima, s oružjem, s topovima, nego s plodom najcrnjeg sjemena, neprijateljem kakva nisam nikada ni naslutio, neprijateljem svih ljudi, ubojicom od pamtivijeka. Vreće su me satjerale uza zid, priljubljivale se uz moju uniformu, lice, ruke, nos, ugušiti ću se ako je ne proderem, ali nisam za to imao hrabrosti: neka ta crna stijenka ostanе netaknuta, ne želim je otvoriti, ne želim da udahne zrak...

Istraćao sam iz dvorane, mogao sam se skloniti samo na jedno mjesto: među Tatjanine ruke. Utrčao sam u njezinu kuću kao u sklonište, kao da za mnom meci udaraju u vrata. I onda sam je počeo dodirivati, a ona me prvo odgurivala, ali mi je na koncu dozvolila da je dodirujem te noći: moji su se prsti škakljivo kretali po njezinoj koži, ali ona ih nije osjećala, kao što ni kuća ne osjeća mačje šuljanje po krovu. Dječji zmaj ne može zaustaviti vjetar, svijeća ne rasvjetljuje noć, ruka ne zaustavlja tamnu vodu – uzalud je bilo stati na put njezinu jadu. Ali: njezina su me usta ljubila, i ja sam ljubio njezina, uzalud uzalud uzalud. I ona je osjećala da je sve uzalud, ali nisam mogao prestati, pokušavao sam doseći užitak, ali pješčani se sat preokrenuo i sada se sa zrcima umjesto blaženstava sipalo prokletstvo, znoj mi se cijedio niz čelo i kapao na njezine sklopljene oči, ona je zarivala nokte u moja leđa, ali dosezao sam samo mrak umjesto svjetla i užas umjesto opuštanja i još prije nego je navrlo moje sjeme, ledeno i crno poput katrana, znao sam da je samo jedno gore od rata i da upravo prolazimo kroz to, zajedno, dva sleđena srca u jednom tijelu.

300

Dok je sjeme istjecalo iz mene, osjetio sam da nešto nije u redu, da je hladno umjesto toplo, ali nisam obraćao na to pažnju sve dok Tatjana nije vrisnula u kupaonici. Otrčao sam unutra i zatekao je nad kadom, a među nogama su bile crne kapljice. Pogledao sam na sebe i, doista, još je jedna crna kap sjala.

– Što je to? – drhtala je. – Što se to događa? Što je to?

Mahnito se ispirala i tražila neko logično objašnjenje: zgrušana krv? spolna bolest? što onda? Ali noć neobičnih događaja još nije završila. Znak opće opasnosti prekinuo je nagađanja o tekućini uljastoj i tamnoj, sličnijoj zagorenom ulju iz motora nego veselom glasniku bezazlenih beba. Tatjana se već ispirala i obukla nakon seksa goreg od smrti, ali nisam je mogao ostaviti samu.

Kad smo došli do sela, pomalo se počelo daniti. U dvorištu je bio parkirani džip vojne policije, policajac mi je prišao.

– Došli smo po tijelo. Nosimo ga na sudsku medicinu.

U meni je sve stalo kad sam ušao: jednog tijela nije bilo, drugo je bilo na mjestu, ali vreća je bila razderana. Mislio sam da ću povraćati, u ušima mi je zujalo. Nagnuo sam se nad mrtvaca. Da, bio je to Filozof. Rešetke na prozoru bile su svinute, u dvoranu je bilo provaljeno.

Policajci su čekali vani, Tatjana je ušla i shvatila situaciju.

– Daj im Romana – šapnula je.

– Jesi luda?

– Daj im Romana. Ubit će te.

– A ti?

– Ne brini za mene. Daj im Romana!

Policajci su uzeli Filozofa, potpisali i otišli. Tatjana je potpisala i otišla nakon njih, praznih ruku, a ja sam ostao čekati zapovjednika. Podnijet ću mu raport: sve je prošlo u redu. Vidite kako je ono sjeme brzorastuće! (I dugog djelovanja. Nekoliko godina kasnije Tatjana mi se obratila dugim pismom. Koverta je bila naslovljena na našu jedinicu, u međuvremenu ukinutu, tako da je pismo stiglo s nekoliko pečata na kojima je pisalo *nadoslanje*. Crno sjeme bilo je srdačno dočekano u njezinu tijelu, oplodena kuglica radosno je poskočila i zaputila se na dugotrajno putovanje ružičastim i crvenkastim kanalićima, sve dok se nije ugnijezdila u lijevoj dojci. Da je barem imala još djece, pa da je preko sićušnih usnica poteklo crno mlijeko, liječnici bi je pregledali, opipali, razrezali i došli do te nesretne crne kuglice, izvadili bi je i bacili. Ovako je kuglica mirno rasla, a potom se prebacila u Tatjanin mozak i ubila je, a s njom i sebe. No čitajući to dugo, smireno pismo, koje je otvoreno reklo sve o laži, nisam ostao u sumnji: crne kuglice nema na njezinoj duši, a ako je ondje ikada i bila, odstranjena je u međuvremenu kirurškom preciznošću.)

301

Tatjana je odjenula crninu te se preselila u Rijeku i pridružila svojem sinu. Nisam je više dodirnuo: mrtvi Filozof ležao je između nas, u frižideru na sudskoj medicini, hladnijem od groba, bez križa, osim onog na metku. Vjerujem da je ondje ipak našao mir: imao je svetog Augustina u srcu, a Augustin je u srcu imao Božji mir. Danas je jasno mnogo toga: da je bilo tko drugi toliko govorio o smrti, davno bismo pozvali doktora i vjerojatno bismo ga poslali iz vojske; nismo to učinili samo zato što je Romano Žukina bio filozof. Filozofija mu je ipak došla glave.

Jasno je i da su mi Romano i Tatjana spasili život: oni koji su te noći došli po svojega mrtvoga pukovnika bili su tiši, brži i vještiji od mene; jedino što bih eventualno stigao učiniti prije nego što bi me ubili bilo bi da dam znak za uzbuunu. Bila bi to ona toliko pričavana junačka smrt.

Nisam zaboravio ni Tatjanu ni njezinu vjeru da sve što učinimo traje vječno. Zato me naše priče brinu još više, pamtim one tri plave glavice. To su bile vrlo opasne priče za odrastanje, bilo je to crno sjeme. Tu i tamo prevrćem Filozofove knjige – ostale su mi jer je Tatjana tako brzo otputovala da se nismo stigli niti oprostiti. Potražio sam u njegovom *Filozofijskom riječniku* što piše o smrti. Tražim: *Sloboda, Slučaj, Smisao...* ali onda odmah slijedi *Socijalizam*. Nema ništa o smrti. “Zašto?” pitam se. Nema Filozofa da odgovori na moje pitanje.

Slušam pitanja koja mi postavlja smrt, svakog joj dana iznova odgovaram, nekad ovako, nekad onako. Razgovaram stalno sa svojim neprijateljem, iz dana u dan, kao s bratom, sa sestrom, sa smrću.